

NEJEDNAKOST U BIH

OD PRAZNIH DŽEPOVA
DO PUNIH SEFOVA

GEA
CENTAR ZA ISTRAŽIVANJA I STUDIJE

NEJEDNAKOST U BIH: OD PRAZNIH DŽEPOVA DO PUNIH SEFOVA

Autori: Ognjen Đukić i Nikolina Obradović

SADRŽAJ

Sažetak	4
Uvod	6
Metodologija	4
O dohodovnoj nejednakosti u svijetu	8
Kolika je nejednakost u BiH?	10
Izvori dohotka: od najsiromašnijih do najbogatijih.	14
Zaključno razmatranje	16
Korišteni izvori	18

U posljednje 2-3 decenije došlo je do porasta ekonomske nejednakosti unutar većine zemalja svijeta, što je za rezultat imalo koncentraciju bogatstva kod malog broja najbogatijih građana te porast siromaštva kod zaposlenih. Iako je u ovom periodu određen broj zemalja u razvoju ostvario ubrzan ekonomski rast (npr. Kina), i u tim zemljama najveći porast prihoda su ostvarili najbogatiji stanovnici. Kada posmatramo čitav svijet kao cjelinu, današnji nivo nejednakosti je zapanjujući. Navodimo nekoliko podataka iz postojećih istraživanja:

- Vrijednost imovine najbogatijih 1% stanovnika svijeta danas premašuje vrijednost imovine ostatka svijeta zajedno;
- Najbogatija 62 pojedinca na planeti posjeduju bogatstvo koje premašuje bogatstvo siromašnije polovine svijeta (3,6 milijardi ljudi);
- U posljednjih 5 godina vrijednost imovine 62 najbogatija pojedinca se povećala za preko 500 milijardi USD, dok se imovina siromašnije polovine svijeta smanjila za više od 1000 milijardi USD.

S obzirom na nedostupnost podataka o vrijednosti i raspodjeli imovine među stanovništvom u BiH, koji bi najbolje reflektovali stepen ekonomske nejednakosti, ovo istraživanje se fokusiralo na analizu raspodjele dohotka.

BiH se nalazi u samom vrhu Evrope i regiona kada je ekonomska nejednakost stanovništva u pitanju i možda jedino Makedonija ima veću nejednakost od BiH. Iz podataka o oporezovanom dohotku, koje je za potrebe ovog istraživanja obezbijedila Poreska uprava Republike Srpske, došli smo do sljedećih nalaza:

- Samo 1% lica koja ostvaruju dohodak u Republici Srpskoj zarađuje 3.000 KM mjesečno ili više;
- Preostalih 99% lica su ostvarila u prosjeku oko 584 KM mjesečno u 2014. godini;
- 1% najbogatijih je zaradilo koliko i 139.000 lica (42% svih lica koja ostvaruju dohodak);
- Najbogatija 23 lica (od kojih je svaki imao godišnji dohodak veći od 1 milion KM) je zaradilo koliko i 76.700 lica (23% svih lica koja ostvaruju dohodak);
- Najviši godišnji dohodak u RS u 2014. godini je iznosio 10,9 miliona KM (nakon plaćenog poreza);
- Najznačajniji izvor dohotka za 99% lica je bilo zaposlenje, a za 1% najbogatijih dividende i udjeli u dobiti zajedno su značili više od zaposlenja.

Nažalost, Poreska uprava Federacije Bosne i Hercegovine je negativno odgovorila na naš zahjev za istim podacima.

Podaci Ankete o potrošnji domaćinstava govore da je u BiH nejednakost po osnovu dohotka (koji uključuje sve prihode od rada ili imovine, penzije, socijalne transfere i doznake) veća od nejednakosti po osnovu potrošnje, što ukazuje na postojanje značajne neformalne ekonomije i/ili na određene greške u mjerenju. Takođe, ne-

jednakost u BiH se povećala u „postdejtonskom“ periodu.

Teško je osporiti da ovolika nejednakost i koncentracija bogatstva na globalnom nivou, ali i na nivou pojedinačnih zemalja, nema uticaj na to kako društva funkcionišu u političkom, demokratskom i drugim aspektima. *Joseph Stiglitz* (2015), dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju, navodi da je upravo rast nejednakosti prethodio ekonomskim krizama u svijetu 1929. i 2008. godine i naglašava: „Ekonomija u kojoj većina građana nema napretka, godinu za godinom, jeste ekonomija koja ne uspijeva da funkcioniše na način na koji bi trebala“.

S obzirom da se porast nejednakosti u većini zemalja desio paralelno sa procesom ekonomske „globalizacije“, rasprave o opravdanosti postojećih socio-ekonomskih politika su se povećale. Te rasprave uključuju preispitivanje opravdanosti „neoliberalnog“ pristupa i uticaja nejednakosti na visinu i održivost ekonomskog rasta. U taj proces se (pomalo iznenađujuće) uključio i MMF, što ilustruje objavljivanje članka „Neoliberalizam: precijenjen?“, i što ukazuje na to da se pred ovim pitanjem više ne mogu zatvarati oči.

Zbog toga je i cilj ovog istraživanja ukazati na razmjere i karakteristike nejednakosti u BiH i time podstaknuti raspravu o njenom uticaju na socijalne, ekonomske, političke, i druge procese u društvu, kao i o konkretnim načinima adresiranja negativnih procesa i posljedica. Neka od pitanja koja se nameću za istaživanje i raspravu u narednom periodu su:

- U kojoj mjeri postojeći sistemi socijalne zaštite i poreski sistemi doprinose smanjenju ekonomske nejednakosti u BiH?
- Kako postojeća dohodovna nejednakost utiče na ekonomski rast u BiH?
- U kojoj mjeri najbogatiji pojedinci mogu da utiču na političke procese u zemlji i da li se sve odluke istinski donose u najboljem interesu svih građana?

Osnovni cilj ovog istraživanja je da obezbijedi uvid u visinu i karakteristike socijalne nejednakosti u BiH iz aspekta dohotka na nivou pojedinca. Istraživanja na regionalnom i globalnom nivou ukazuju na trend porasta dohodovne nejednakosti unutar velikog broja zemalja, koji je praćen povećanom koncentracijom nacionalnog dohotka kod najbogatijih građana. Ove pojave su osnažile međunarodnu debatu o efektima „globalizacije“ i adekvatnosti postojećih socio-ekonomskih politika u tim zemljama. To je svakako aktuelizovalo potrebu za detaljnijom analizom dohodovne nejednakosti i u BiH.

U vezi s tim, pitanja kojima se ovo istraživanje bavi jesu: Koliki je nivo dohodovne nejednakosti u BiH? Postoje li značajne razlike u nejednakosti između Federacije BiH i Republike Srpske? Gdje stojimo po ovom pitanju u poređenju sa drugim zemljama iz regiona? Kolika je koncentracija ukupnog dohotka kod najbogatijih 1% stanovnika? Koje su osnovne razlike između nejednakosti na bazi dohotka i na bazi potrošnje? Kako su različiti izvori dohotka raspoređeni od najsiromašnijih do najbogatijih? Odgovori na navedena pitanja bi trebali predstavljati veoma značajne inpute u procesima donošenja odluka u oblasti socijalne politike, poreske politike i drugih. Oni takođe otvaraju vrata za druga istraživanja i javne rasprave povezana sa pitanjem dohodovne nejednakosti.

Za potrebe ovog istraživanja korištena su dva osnovna izvora podataka. Prvi izvor je Anketa o potrošnji domaćinstava u BiH iz 2011. godine¹, koja sadrži podatke o različitim izvorima prihoda domaćinstava, kao i podatke o potrošnji na uzorku od 7.400 slučajno odabranih domaćinstava, tako da čine reprezentativno stanovništvo BiH². Anketa se odnosi na pojedince koji žive u BiH i ne uključuje osobe koje žive u kolektivnim institucijama (staračkim domovima, popravnim domovima i slično) i isključuje beskućnike. Podaci o prihodima domaćinstava se odnose na neto dohodak (dohodak nakon oporezivanja), što uključuje prihode od zaposlenja, dohodak od preduzeća, imovine, doznake, penzije i socijalne transfere. Za potrebe mjerenja nejednakosti, podaci o prihodu domaćinstva su u postupku obrade svedeni na prihode po pojedinačnom članu domaćinstva koristeći staru OEBS skalu ekvivalencije.³ Jedan od ograničavajućih elemenata kod korištenja ove ankete za mjerenje nejednakosti dohotka ili potrošnje jeste što podaci rijetko uključuju domaćinstva na krajevima distribucije, to jeste ona domaćinstva s najvišim i najnižim dohocima. I na kraju, kao i kod svake ankete, podaci mogu sadržavati nepotpune ili neadekvatne odgovore.

Drugi izvor podataka je Poreska uprava Republike Srpske - sadrži podatke o prihodima fizičkih lica na koje je plaćen porez u 2014. godini (uključuje primanja po osnovu: zaposlenja; patenata, licenci i autorskih prava; članstva u upravnim odborima, privremenih poslova i ugovora o djelu; zakupa pokretne imovine; zakupa nepokretne imovine; dividendi; udjela u dobiti; kamata na zajam).⁴ Poreska uprava Republike Srpske je podatke dostavila u formi distribucije poreskih obveznika po pojedinačnim prihodovnim rasponima (sveukupan raspon distribucije koji podaci pokrivaju je od 0 KM do 15.000.000 KM). Važno je naglasiti da ovi podaci obuhvataju samo one prihode na koje je plaćen porez i uključuju samo nosioce tih prihoda (za razliku od podataka o prihodima iz Ankete o potrošnji domaćinstava koji se odnose na sve članove domaćinstava). Podaci Poreske uprave RS su korišteni za analizu strukture prihoda različitih dohodovnih grupa kao i za analizu koncentracije ukupnog dohotka na vrhu distribucije. Važno je naglasiti da podaci Poreske uprave RS ne sadrže informacije o dohotku od penzija i socijalnih transfera, doznakama iz inostranstva (koji u slučaju Bosne i Hercegovine čine značajan izvor prihoda jednog dijela siromašnih⁵) niti, naravno, podatke o neregistrovanom dohotku. Za obradu podataka korišteni su *Stata* i *Excel*.

1 U odnosu na Anketu o potrošnji domaćinstava iz 2007. godine, anketa iz 2011. godine je proširena (kao postupni prelaz na EU SILC), tako da su dodata tri nova modula o socijalnoj inkluziji, migracijama i doznakama (1), individualnom dohotku (2) i zdravstvenom statusu i uslugama (3).

2 Zbog nepostojanja popisa stanovništva, procedura uzorkovanja za anketu je urađena klasterisanjem 80 područja u 25 od ukupno 142 opštine u BiH, zatim selektujući reprezentativan uzorak iz ovih područja.

3 Ovu skalu su autori smatrali najprimjerenijom za BiH kontekst. Ova skala ukupan prihod jednog domaćinstva svodi na prihode pojedinačnih članova tog domaćinstva tako što se vrijednost (pondera) 1 dodjeljuje nositelju domaćinstva, 0,7 drugim članovima od 14 godina i više i 0,5 svakom djetetu ispod 14 godina.

4 Zahtjev za dostavu statističkih podataka o visini dohotka je dostavljen poreskim upravama Republike Srpske i Federacije BiH. Nažalost, Poreska uprava Federacije BiH je negativno odgovorila na zahjev.

5 Vidi Petreski i Jovanović (ur.) (2013), „*Remittances and Development in the Western Balkans: the Cases of Macedonia, Kosovo and Bosnia – Hercegovina*“.

O DOHODOVNOJ NEJEDNAKOSTI U SVIJETU

Postojeća istraživanja ukazuju na trend porasta nejednakosti unutar većine zemalja u svijetu u posljednjih 20 do 30 godina.⁶ Iako se smatra da je ekonomska globalizacija koja se desila u ovom periodu omogućila snažniji ekonomski rast značajnog broja zemalja, u isto vrijeme se globalizacija identifikuje kao krivac za povećanje nejednakosti kako unutar razvijenih tako i nerazvijenih zemalja (*Lakner i Milanović 2015; Goldberg i Pavcnik 2007*). Kako navodi Šućur (2000:227), nejednakost je važna utoliko što uveliko određuje koje će skupine i u kojoj mjeri izvlačiti koristi iz ekonomskog rasta.

Lakner i Milanović (2015) su ukazali na to da je dio zemalja u razvoju, uglavnom iz Azije, ostvario ubrzani ekonomski rast u periodu globalizacije, što je omogućilo jednom dijelu njihove populacije izlazak iz siromaštva. Najpoznatiji primjer ovakvih zemalja jeste Kina. Međutim, i u Kini je došlo do porasta dohodovne nejednakosti - porast dohotka najbogatijih građana je bio veći od odnosu na sve ostale grupe. Izgleda da su najbogatiji stanovnici na planeti imali daleko najveću korist od čitavog procesa. Izveštaj organizacije *Oxfam*, „*An Economy for the 1%*“ iz 2016. godine ukazuje da je vrijednost imovine najbogatijih 1% stanovnika svijeta premašila vrijednost imovine ostatka svijeta zajedno. *Oxfam* je izračunao da je iste godine vrijednost bogatstva samo 62 pojedinca bila jednaka vrijednosti bogatstva koju ima siromašnija polovina stanovnika čitave planete (3,6 milijardi ljudi). Razlog za to je činjenica da bogatsva navedenih grupa idu u suprotnim pravcima: vrijednost imovine najbogatije 62 osobe se povećala za preko 500 milijardi USD u posljednjih 5 godina, dok se imovina siromašnije polovine svijeta smanjila za više od 1 trilion USD u istom periodu. Jedan od ključnih trendova koji leže u osnovi ovih rezultata jeste povećanje povrata na kapital u odnosu na rad, što znači da radnici imaju sve manje i manje učešća u dobitima od ekonomskog rasta. Pored toga, razlike između prosječnih i najviših plata su se proširile i to je dodatno osnažilo trend porasta dohodovne nejednakosti.⁷

Ovolika koncentracija dohotka i bogatstva na globalnom nivou, ali i na nivou pojedinačnih zemalja, ima snažan uticaj na to kako društva funkcionišu u mnogim aspektima. Iz ekonomskog aspekta, sve snažnije su tvrdnje da rastuća nejednakost unutar zemalja podriva njihov ekonomski rast.⁸ Kako navodi *Stiglitz (2014)* na primjeru SAD, upravo je rast nejednakosti prethodio ekonomskim krizama 1929. i 2008. godine. Naime, kada se dohodak i bogatstvo koncentriše u rukama manjine, potrošnja prosječnih građana postaje ograničena. Osobe s visokim dohotkom troše manji dio svog dohotka za razliku od onih sa nižim dohotkom koji moraju potrošiti sve. Kao rezultat možemo imati da ukupna potražnja za proizvodima i uslugama u društvu postane niža od agregatne ponude, što će se (u slučaju da ne može doći do rasta izvoza) odraziti na rastu nezaposlenosti (što u nedostatku socijalnih transfera za nezaposlene dodatno doprinosi smanjenju agregatne po-

6 Vidjeti npr. *Lakner, C. i Milanović, B. (2015) "Global Income Distribution: From the Fall of the Berlin Wall to the Great Recession"*.

7 *Oxfam (2016) „An Economy for the 1%“*.

8 *Ibid.*

tražnje). Koristeći obrnutu argumentaciju, veća redistribucija dohotka i bogatstva dovela bi do rasta potražnje i pada nezaposlenosti.⁹ *Stiglitz* (2014) naglašava: „Ekonomija u kojoj većina građana nema napretka, godinu za godinom, je ekonomija koja ne uspijeva da funkcioniše na način na koji bi trebala“. *Piketty* (2014) ukazuje na dugoročni i stalno-rastući problem koncentracije bogatstva dok *Atkinson* (2015) navodi da se ekonomska nejednakost reflektuje i kroz nejednakost u prilikama, te da bogatsvo generiše komfor i kada se ne troši jer ima efekat osiguranja i može se potrošiti u budućnosti.

Izgleda da je čak i MMF, organizacija koja se smata za jednog od najuticajnijih zagovarača tzv. „neoliberalnih“ ekonomskih politika, počela otvoreno govoriti o negativnim efektima nejednakosti. Tako je MMF u junu 2016. godine objavio članak „Neoliberalizam: precijenjen?“ koji uspostavlja vezu između određenih neoliberalnih politika i porasta nejednakosti u zemljama koje su ih sprovele, te navodi da danas postoje snažni dokazi da nejednakost može značajno smanjiti i visinu i trajanje ekonomskog rasta.¹⁰

9 *Stiglitz, J.E.* (2012) „*The Price of Inequality*“.

10 *Ostry, J., D., Loungani, P., Furceri, D.* (2016) „*Neoliberalism: Oversold?*“.

KOLIKA JE NEJEDNAKOST U BIH?

Sve prethodno navedeno aktuelizuje potrebu za detaljnijom analizom dohodovne nejednakosti i u BiH. Međutim, iznenađujuće malo istraživanja na ovu temu je rađeno u BiH. Ona su uglavnom rađena sporadično, prvenstveno od strane Svjetske banke u okviru analiza siromaštva.

Nejednakost se može promatrati i analizirati i preko nemonetarnih indikatora i može uključivati analize dostupnosti zdravstvene zaštite, obrazovanja, dostupnosti pitke vode i drugih javnih i socijalnih usluga. U državi kao što je Bosna i Hercegovina, gdje dostupnost socijalnih i javnih usluga nije osigurana svima, izražena dohodovna nejednakost dodatno će doprinijeti nejednakosti u dostupnosti, odnosno pristupu ovim javnim uslugama. U ovom radu autori analiziraju samo ekonomske aspekte nejednakosti, odnosno razlike u dohotku i potrošnji.

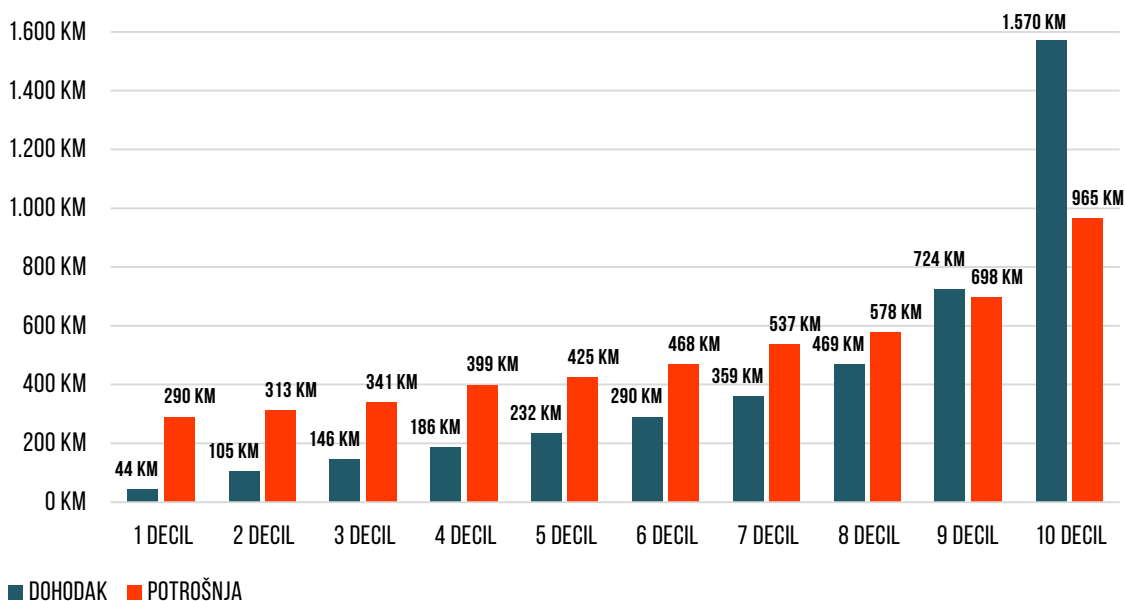
Analiza anketnih podataka o dohotku i potrošnji potvrđuje opšto viđenje o sveprisutnosti nejednakost u Bosni i Hercegovini, koja je uočljiva i očigledna svima. Razmjeru nejednakosti najslikovitije odražava Slika 1, gdje je prikazana distribucija prosječnog dohotka i prosječne potrošnje po dohodovnim decilima (stanovništvo podijeljeno u desetine po visini dohotka, odnosno potrošnje). Na slici vidimo da su veće razlike u distribuciji dohotka u odnosu na potrošnju, što ukazuje na veću nejednakost dohotka nego potrošnje. Ipak, iz slike vidimo da su i razlike u potrošnji značajne te možemo pretpostaviti da su pod uticajem velike dohodovne nejednakosti. Očigledno je da je prosječna potrošnja veća od prosječnog dohotka u svim dohodovnim decilima osim zadnja dva.

Zanimljivo je da prosječna potrošnja u prvom dohodovnom decilu (potrošnja najsiromašnije desetine) odgovara prosječnom dohotku osoba u 6. dohodovnom decilu. Ovo može sugerisati da ljudi koji se nalaze u nižim dohodovnim decilima potrošnju zadovoljavaju iz izvora nevezanih sa dohotkom (uzgoja voća i povrća za osobne potrebe, plaćanja u naturi i slično). Takođe, ova razlika može ukazivati na postojanje značajnog udjela neprijavljenog dohotka ili koristi, tj. sive ekonomije. Milanović (1998:36) navodi da ljudi često skrivaju izvore dohotka i najčešće prijavljuju manji dohodak od stvarnog, dok su manje oprezni kada prijavljuju potrošnju. Nadalje, nesrazmjer između dohotka i potrošnje može ukazivati i na problem u mjerenju, što bi značilo da su osobe u nižim dohodovnim decilima potcijenile svoj dohodak ili da je njihov stalni dohodak veći od prijavljenog dohotka u datom referentnom razdoblju (Milanović 1998:37).

Za razliku od prvih osam dohodovnih decila u posljednja dva decila s najvišim dohotkom, prosječni dohodak premašuje prosječnu potrošnju. Ovo sugerise postojanje „viška“ dohotka kod posljednja dva dohodovna decila, odnosno postojanje dohotka koji premašuje potrebe potrošnje u datom periodu.

Nesrazmjer potrošnje i dohotka u BiH potvrđuju i podaci o ukupnom prosječnom dohotku od 316 KM i ukupnoj prosječnoj potrošnji od 501 KM, što ukazuje da je ukupna potrošnja u Bosni i Hercegovini u prosjeku za 58,6 % veća od ukupnog dohotka.

Slika 1: Distribucija prosječnog dohotka i prosječne potrošnje po decilima u BiH u 2011. godini

Izvor: APK 2011 i vlastiti izračun

Iz Slike 1 vidimo da je prosječni dohodak 10. decila (najbogatijih 10% stanovništva u BiH) u prosjeku 35,5 puta veći od prosječnog dohotka 1. decila (najsiriomašnjih 10%) te 6 puta veći od dohotka osoba na sredini distribucije (između 5. i 6. decila). Prosječna potrošnja najbogatijeg decila je 3,3 puta veća od prosječne potrošnje najsiromšnijeg decila te 2,2 puta veća od prosječne potrošnje osoba na sredini distribucije.

Nejednakosti dohotka i potrošnje možemo ispitati i izračunavajući odnose visine dohotka ili potrošnje na određenim procentima distribucije. U donjoj Tabeli 1 vidimo da je dohodak stanovništva na 90. procentu u prosjeku 8,9 puta veća od dohotka stanovništva na 10. procentu. Analogno, potrošnja stanovništva na 90. procentu je 5,1 puta veća od potrošnje stanovnika na 10. procentu.

Tabela 1: Nejednakost u BiH prema dohotku i prema potrošnji na bazi odnosa između određenih procenata distribucije

	P90/P10	P90/P50	P10/P50	P75/P25
PREMA DOHOTKU	8,89	2,73	0,31	2,99
PREMA POTROŠNJI	5,10	2,26	0,44	2,35

Izvor: Za izračun korišteni podaci iz Ankete o potrošnji domaćinstava iz 2011. godine

Tipični pojedinac na 10. procentu distribucije raspolaže sa svega 31% medijalnog dohotka (medijalni dohodak je iznos dohotka koji se nalazi na sredini distribucije – pola stanovništva ima dohodak viši od medijane, dok druga pola dohodak niži od medijane), dok, gledajući preko potrošnje, tipični pojedinac na 10. procentu u prosjeku troši svega 44 % potrošnje onih koji se nalaze na sredini. Dohodak, odnosno potrošnja tipičnog pojedinca na 90. procentu je 2,73 odnosno 2,26 puta veća od dohotka, odnosno potrošnje pojedinca na sredini distribucije.

Standardni i opšteprihvaćeni način mjerenja nejednakosti je pomoću *Gini* koeficijenta. *Gini* koeficijent temelji se na Lorencovoj krivulji, što je zbirna mjera koja

kazuje u kojoj se mjeri stvarna distribucija dohotka razlikuje od hipotetičke distribucije dohotka prema kojoj svako dobija isti dio dohotka. *Gini* koeficijent može imati vrijednosti u rasponu od 0 do 1. Kada bi dohodak bio podijeljen cijelom stanovništvu proporcionalno, to jeste kada bi svi stanovnici imali isti dohodak, *Gini* koeficijent bi bio 0 i u tom slučaju ne bi imali nejednakosti. U drugoj krajnosti, kada bi sav dohodak otišao u ruke samo jedne osobe, *Gini* koeficijent bi bio 1, te bi imali maksimalnu nejednakost.

U donjoj tabeli su prezentovani rezultati *Gini* koeficijenta za BiH i oba entiteta prema potrošnji i dohotku za 2011. godinu na bazi podataka Ankete o potrošnji domaćinstava.

Tabela 2: *Gini* koeficijent u 2011. godini

	FEDERACIJA BIH	REPUBLIKA SRPSKA	BIH
PREMA DOHOTKU	0,44	0,45	0,44
PREMA POTROŠNJI	0,35	0,33	0,35

Izvor: Za izračun korišteni podaci Ankete o potrošnji domaćinstava iz 2011. godine

Iz tabele vidimo da je nejednakost u dohotku veća od nejednakosti u potrošnji.¹¹ Zanimljivo je da je nejednakost u potrošnji veća u Federaciji BiH u odnosu na Republiku Srpsku, dok je dohodovna nejednakost veća u Republici Srpskoj u odnosu na Federaciju BiH. Niži potrošački *Gini* koeficijent u Republici Srpskoj sugerira ujednačeniju potrošnju u ovom entitetu. Ukupan *Gini* koeficijent računat prema dohotku za Bosnu i Hercegovinu je 0,44, što našu zemlju svrstava u države visoke nejednakosti. Prema podacima UN-a, u 1991. godini, mjereći prema neto dohotku, *Gini* koeficijent u Bosni i Hercegovini je bio 0,33. Rast nejednakosti je očito uslijedio u „postdejtonskom“ razdoblju.

Za razdoblje između 2007. i 2011. godine Svjetska banka (2015: 24) navodi da je nejednakost relativno stabilna, što se vidi iz priložene Tabele 3 (vrijednosti *Gini* koeficijenta date u postocima). Blago povećanje nejednakosti zabilježeno je u urbanim područjima u Federaciji BiH, dok je u Republici Srpskoj zabilježen blagi pad nejednakosti. Takođe, vidimo da ova studija Svjetske banke iz 2015. godine („*Poverty and Inequality in Bosnia and Herzegovina 2007 – 2011*“), ukupan *Gini* koeficijent za BiH u 2011. godini, prema istim ulaznim podacima za potrošnju, ali koristeći drugu skalu ekvivalencije, procjenjuje na 0,334.

Tabela 3: *Gini* koeficijent prema potrošnji u 2007. i 2011. godini

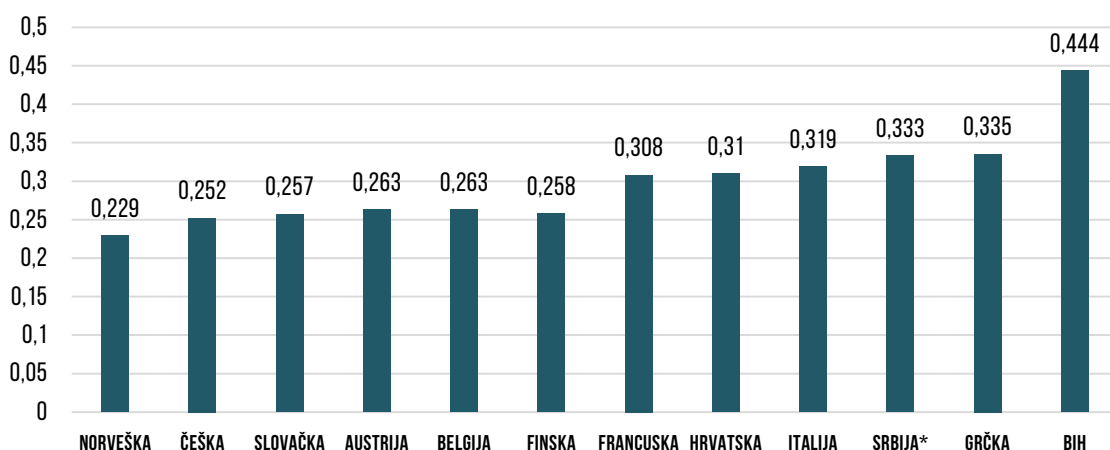
	2007	2011
URBANA PODRUČJA	0,328	0,333
RURALNA PODRUČJA	0,318	0,319
FBIH	0,337	0,343
REPUBLIKA SRPSKA	0,327	0,322
UKUPNO	0,333	0,334

Izvor: preuzeto iz Svjetska banka (2015), str. 24.

¹¹ Značajne razlike u izračunatim *Gini* koeficijentima prema potrošnji i prema dohotku, kako navode Ivančev, Jovičić i Milojević (2010:7), su karakteristične za države bivšeg Sovjetskog Saveza i jugoistočne Europe, dok su u Češkoj, Estoniji, Mađarskoj, Latviji, Litvaniji, Poljskoj, Slovačkoj i Sloveniji ovi pokazatelji konzistentniji.

Jedna od prednosti korištenja *Gini* koeficijenta u mjerenju nejednakosti jeste mogućnost poređenja sa drugim državama. Na slici ispod vidimo da prema podacima iz baze podataka Univerziteta Ujedinjenih nacija¹² nijedna evropska država za koju postoje podaci o nejednakosti nema tako visok *Gini* koeficijent kao što je slučaj u Bosni i Hercegovini. Na Slici 2 su dati podaci za 2011. godinu, izračunati na bazi dohotka. Svjetska banka (2015:24) navodi da je Makedonija jedina država regiona koja ima izraženiju nejednakost nego Bosna i Hercegovina (na bazi zadnjeg dostupnog mjerenja za Makedoniju iz 2008. godine). U donjoj slici prezentovane su vrijednosti *Gini* koeficijenta u odabranim evropskim državama za 2011. godinu preuzeti iz *UN-WIDER* baze podataka¹³.

Slika 2: *Gini* koeficijent u 2011. godini

*podatak se odnosi na 2009. godinu

Izvor: *UNU-WIDER World Income Inequality Database* za države: Norvešku, Češku, Slovačku, Austriju, Belgiju, Finsku, Francusku, Hrvatsku, Italiju i Grču. Za BiH korišteni vlastiti rezultati. Podatak za Srbiju uzet iz Ivančev, O., Jovičić, M. I Milojević, T. (2010)

Sa slike vidimo da većina upoređenih država spada u države višeg dohotka. Ovo je važno spomenuti, jer nam *Gini* koeficijent sam po sebi ne kazuje ništa o standardu života u datoj zemlji. Naime, niska vrijednost *Gini* koeficijenta ne znači automatski da imamo visok standard života u toj zemlji, jer može biti slučaj da su svi stanovnici podjednako siromašni, a ne bogati. Ipak ovdje vidimo da evropske države visokog dohotka imaju zanatno niži *Gini* koeficijent nego što je slučaj u BiH. Skandinavske države i države srednje Evrope sa *Gini* koeficijentom ispod 0,3 su: Norveška, Češka, Slovačka, Austrija, Belgija i Finska. Poznato je da ove države karakteriše visok stepen solidarnosti i redistribucije dohotka. S druge strane izraženiju nejednakost imaju države iz našeg susjedstva i južno-evropske države. To su: Hrvatska, Italija, Srbija i Grčka sa *Gini* koeficijentom iznad 0,3. Države sa *Gini* koeficijentom od 0,5 ili više u većini slučajeva nalazimo u Africi i među državama Latinske Amerike poznatim po izraženim ekonomskim nejednakostima u društvu.

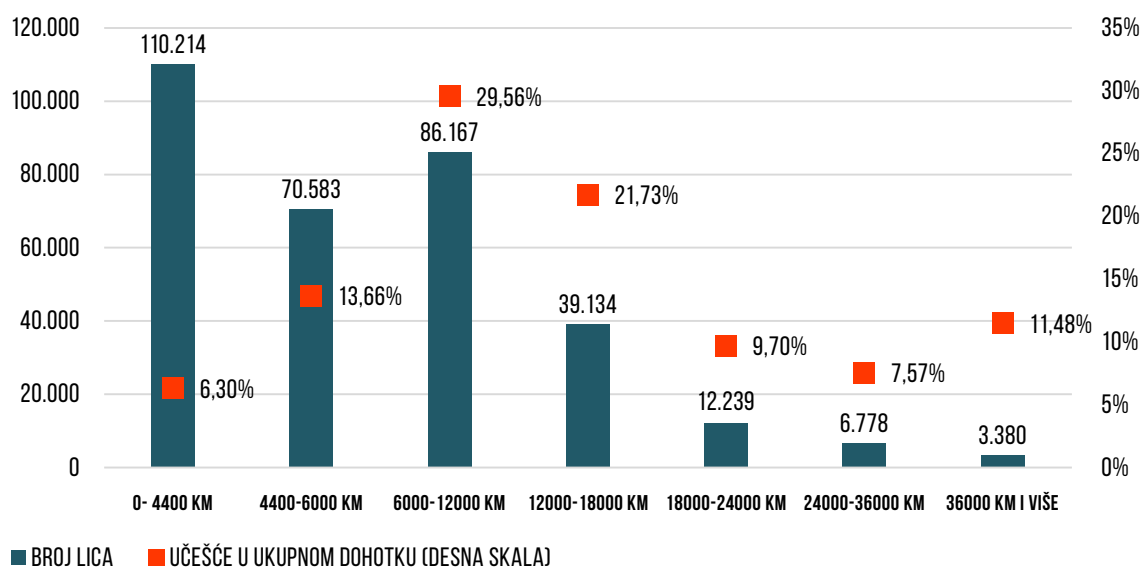
12 *UNU-WIDER*, „*World Income Inequality Database*“.

13 Ova međunarodna baza podataka za datu godinu nije sadržavala vrijednosti *Gini* koeficijenta za Bosnu i Hercegovinu, Srbiju, Crnu Goru, Tursku ni Makedoniju.

IZVORI DOHOTKA: OD NAJSIROMAŠNIJIH DO NAJBOGATIJIH

Poreski podaci predstavljaju zanimljiv izvor informacija koje nam mogu pomoći u boljem sagledavanju problematike najednakosti. Na Slici 3 poreski obveznici Republike Srpske su grupisani prema dohodovnim razredima (prema prosječnom neto godišnjem prihodu). Prvi stupac od 0–4.400 KM predstavlja poreske obveznike sa prijavljenim godišnjim prihodom ispod minimalne plate od 370 KM mjesečno, gdje vidimo da je ova skupina najbrojnija. To su oni koji, posmatrajući ovo kroz mjesečni prosjek, nisu ostvarili niti minimalnu platu (ne znamo je li to radi rada na pola radnog vremena ili malog broja radnih mjeseci u godini). Drugi stupac čine obveznici sa prijavljenim prosječnim godišnjim prihodom od 4.400-6.000 KM, što je u prosjeku od 370 KM do 500 KM mjesečno, odnosno oni sa prijavljenom minimalnom platom ili dohotkom blizu minimalne plate. Drugu skupinu po brojnosti čine poreski obveznici sa prijavljenim godišnjim dohotkom od 6.000-12.000 KM, to jeste od 500 KM do 1.000 KM u prosjeku mjesečno. Spomenute tri prve dohodovne skupine koje imaju prosječni neto dohodak do 12.000 KM godišnje ili do 1.000 KM mjesečno ukupno broje 266.964 osoba. To je 81% svih poreskih obveznika Republike Srpske. Kao što smo mogli i očekivati broj poreskih obveznika značajno opada u višim dohodovnim razredima. Posljednji dohodovni razred koji uključuje one sa prosječnim godišnjim prihodom od 36.000 KM i više možemo izjednačiti sa 1% najbogatijih (preciznije, u ovom razredu se nalazi 1,03% svih prijavljenih poreskih obveznika).

Slika 3: Broj poreskih obveznika u RS u 2014. godini po dohodovnim razredima i njihov udio u ukupnom dohotku

Izvor: Podaci Poreske uprave RS za 2014. godinu i vlastiti izračun

Poreski obveznici u najvišem dohodovnom razredu ili 1,03% najbogatijih ostvarili su dohodak jednak dohotku 42% ukupnog broja obveznika (tj. 139.000 lica).

Nadalje, najbogatija 23 lica (to jeste 0,007% najbogatijih, od kojih je svaki u 2014. godini imao dohodak veći od 1 milion KM) zaradila su koliko i 23% ukupnog broja obveznika (76.700 lica). Najviši godišnji dohodak u 2014. godini iznosio je 10,9 miliona KM (nakon plaćenog poreza). Sa druge strane, prosječan mjesečni dohodak za siromašnijih 99% lica koja su ostvarila dohodak u 2014. godini je iznosio oko 584 KM. Ovo ukazuje na ogromne razmjere nejednakosti, znatno veće od one što nam sugeriše analiza podataka Ankete o potrošnji domaćinstava iz 2011. godine.

Iz donje Tabele 4 vidimo da prihod od zaposlenja čini većinski prihod svih dohodovnih razreda osim posljednjeg, to jest onih najbogatijih. To nam kazuje da su razlike u visini plata osnovni uzrok nejednakosti dohotka kod većine stanovništva u Republici Srpskoj. Za razliku od njih, najbogatiji u Republici Srpskoj značajan dio svog prihoda ostvaruju od dividendi (u prosjeku 23,7%) te po osnovu udjela u dobiti (22,4%). Najbogatije 23 osobe gotovo sav prihod ostvaruju od dividendi (49,8%) i udjela u dobiti (44,5%). Udjeli ovih izvora u ukupnom dohotku obveznika u drugim dohodovnim razredima su zanemarivi.

Tabela 4: Republika Srpska - dohodovni razredi i izvori dohotka u procentima

RASPON GODIŠNJEG NETO DOHOTKA	ZAPOSLENJE	PATENTI, AUTORSKA PRAVA	UPRAVNI ODBORI, UGOVORI O DJELU I SL.	IZDAVANJE POKRETNE IMOVINE	IZDAVANJE NEPOKRETNE IMOVINE	DIVIDENDE	UDJELI U DOBITI	KAMATE NA ZAJAM	UKUPNO
0-4400 KM	79,78%	0,58%	13,24%	0,87%	4,50%	1,01%	0,01%	0,00%	100%
4400-6000KM	97,02%	0,10%	1,94%	0,11%	0,76%	0,06%	0,01%	0,00%	100%
6000-12000KM	96,21%	0,19%	2,17%	0,08%	1,21%	0,11%	0,03%	0,00%	100%
12000-18000KM	96,27%	0,25%	1,97%	0,06%	1,25%	0,14%	0,07%	0,00%	100%
18000-24000KM	93,00%	0,69%	3,19%	0,10%	2,42%	0,43%	0,16%	0,00%	100%
24000-36000KM	87,33%	1,31%	5,35%	0,13%	4,33%	0,99%	0,56%	0,00%	100%
36000KM I VIŠE	35,35%	1,77%	5,82%	0,32%	10,48%	23,73%	22,40%	0,12%	100%

Izvor: Podaci Poreske uprave Republike Srpske za 2014. godinu i vlastiti izračun

Prema svim izloženim pokazateljima, razmjera dohodovne nejednakosti u Bosni i Hercegovini je ogromna. Izražena dohodovna nejednakost za posljedicu ima i (nešto manje izraženu) nejednakost u potrošnji. Zanimljivo je da prema anketnim podacima prosječna potrošnja u Bosni i Hercegovini premašuje prosječni dohodak, što nam ukazuje da stanovništvo potrošnju podmiruje iz izvora koji nisu deklarirani u standardnim izvorima dohotka i/ili da se radi o greškama u mjerenju. Ustvari, Anкета o potrošnji domaćinstava za 2011. godinu za većinu stanovništva nije zabilježila nivo dohotka potreban za podmirivanje evidentirane potrošnje.

U skladu s tim, vrijednosti *Gini* koeficijenta izračunate prema dohotku za oba entiteta i cijelu Bosnu i Hercegovinu su više od vrijednosti *Gini* koeficijenta prema potrošnji. Prema izračunima *Gini* koeficijenta rađenim od strane Svjetske banke (2015), vidimo da nije bilo bitnih izmjena u nejednakosti prema potrošnji između 2007. i 2011. godine. Ipak, u poređenju sa prijeratnim razdobljem, kada je prema podacima UN-a za 1991. godinu *Gini* koeficijent računat prema dohotku iznosio 0,329, možemo zaključiti da je u „postedjtonskom“ razdoblju u Bosni i Hercegovini došlo do značajnog rasta nejednakosti. Nažalost, ova dinamika rasta nejednakosti je dobrim dijelom ostala nezabilježena statističkim podacima.

Iz analize poreskih podataka Republike Srpske vidimo da najveću razmjenu nejednakosti imamo između onih sa najvišim dohotkom i ostalih poreskih obveznika. Naime, prema obrađenim podacima, posljednji dohodovni razred koji uključuje one sa prosječnim godišnjim prihodom od 36.000 KM i više (odnosno u prosjeku 3.000 KM i više mjesečno) možemo izjednačiti sa 1% najbogatijih (preciznije, u ovom razredu se nalazi 1,03% svih prijavljenih poreskih obveznika). Uzimajući u obzir ukupan prosječni neto dohodak, poreski obveznici u ovom najvišem dohodovnom razredu ostvarili su koliko i 42% ukupnog broja obveznika. Nadalje, najbogatija 23 lica (to jeste 0,007% najbogatijih), zaradila su dohodak jednak dohotku 23% svih poreskih obveznika Republike Srpske. Ovi podaci sugeriraju da izračunati *Gini* koeficijenti prema anketnim podacima najverovatnije potcjenjuju razmjenu nejednakosti u BiH.¹⁴

Poreski podaci nam ukazuju na značajne razlike u izvorima prihoda bogatih i siromašnih. Naime, prihod od zaposlenja čini najznačajniji i većinski prihod svih dohodovnih razreda osim posljednjeg, to jest onih najbogatijih. To nam ukazuje da su razlike u visini plata osnovni uzrok nejednakosti dohotka kod većine stanovništva u Republici Srpskoj. Međutim, to nije kraj priče, jer veliki broj stanovništva nema zaposlenje, odnosno nema prihod iz radnog odnosa ili ga ostvaruje iz neregistrovane aktivnosti. Najbogatiji u Republici Srpskoj najveći dio svog prihoda ostvaruju od dividendi (u prosjeku 52%) te po osnovu udjela dobiti (34%). Udjeli ovih izvora u ukupnom dohotku obveznika u drugim dohodovnim razredima su zanemarivi.

Iz svega izloženog možemo zaključiti da je raspodjela dohotka u našoj zemlji izuzetno neravnomjerna. Dohodak je koncentrisan u vrhu dohodovne distribucije, što

14 Najveći zabilježeni dohodak prema anketi iznosi 7.880 KM, dok prema podacima Poreske uprave RS najbogatija 23 poreska obveznika u 2014. godini su prijavila i platila porez na milionske iznose.

nam ukazuje na izraženu nejednakost. Ako se ovo ne promijeni, prospekti ekonomskog rasta nedovoljno će uticati na poboljšanje životnog standarda siromašnih, ali i većine ostalih građana. Iz analize podataka Poreske uprave RS vidimo da je nejednakost u zaradama od zaposlenja osnovni izvor nejednakosti među onima koji su zaposleni. Razmjera nejednakosti postaje veća kada uključimo one bez zaposlenja. Takođe, preduzetnički dohodak i zarada od dividendi odvajaju najbogatije građane od ostatka.

Evidentiranje trenda nejednakosti je važno iz više razloga. Analiza trendova nejednakosti nam može ukazati koje skupine u društvu imaju više ili manje koristi od ekonomskog rasta, promjena u socijalnim transferima i slično. Ovo istraživanje se nije moglo baviti tim pitanjima niti ponuditi ocjene dinamike nejednakosti za različita razdoblja zbog nedostupnosti podataka. Za dublja istraživanja o problemu i dinamici nejednakosti potrebno je imati dostupne statističke podatke poreskih uprava, kao i redovne i uporedive anketne podatke o prihodima i rashodima stanovništva.

Ovim istraživanjem autori žele podstaknuti raspravu o uticaju postojećeg nivoa nejednakosti na socijalne, ekonomske, političke, i druge procese u društvu, kao i o konkretnim načinima ispravljanja negativnih procesa i posljedica. Neka od pitanja koja vidimo kao veoma aktuelna za naredni period su:

- U kojoj mjeri postojeći sistemi socijalne zaštite i poreski sistemi doprinose smanjenju ekonomske nejednakosti u BiH?
- Kako postojeća dohodovna nejednakost utiče na ekonomski rast u BiH?
- U kojoj mjeri najbogatiji pojedinci mogu uticati na političke procese u zemlji i da li se sve odluke istinski donose u najboljem interesu svih građana?

KORIŠTENI IZVORI

- Agencija za statistiku BiH: „Anketa o potrošnji domaćinstva BiH 2011“.
Preuzeto 13.03.2016. sa: http://www.bhas.ba/saopstenja/2014/BHAS_HBS_BH_dv5-2.pdf.
- Atkinson, A.B. (2015) „*Inequality – What Can Be Done?*“, Harvard University Press.
- Goldberg, P. K. i Pavcnik, N. (2007) „*Distributional Effects of Globalization in Developing Countries.*“ *Journal of Economic Literature* 45 (1): 39–82.
- Ivančev, O., Jovičić, M. i Milojević, T. (2010) „*Income Inequality and Social Policy in Serbia.*“
Preuzeto sa: www.balkan-observatory.net.
- Lakner C. i Milovanović, B. (2015) „*Global Income Distribution: From the Fall of the Berlin Wall to the Great Recession*“, *The World Bank Economic Review*.
- Leitner, S. i Holzner, M. (2008) „*Economic Inequality in Central, East and Southeast Europe*“.
Working Papers 074.
Preuzeto 13.03.2016. sa: <http://balkan-observatory.net/wp/2008%2002%20wiiw%20bo%20wp%20074.pdf>.
- Milanović, B. (1998) „*Explaining the Increase in Inequality During the Transition*“.
Preuzeto sa: <https://www.imf.org/external/np/eu2/kyrgyz/pdf/milanovi.pdf>.
- OECD: „*What are Equivalence Scales?*“.
Preuzeto sa: <http://www.oecd.org/eco/growth/OECD-Note-EquivalenceScales.pdf>.
- Ostry, J., D., Loungani, P., Furceri, D. (2016) „*Neoliberalism: Oversold?*“.
IMF: Finance and Development.
Preuzeto sa: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2016/06/pdf/ostry.pdf>.
- Oxfam (2016) „*An Economy for the 1%*“.
Preuzeto sa: https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/bp210-economy-one-percent-tax-havens-180116-en_0.pdf.
- Petreski i Jovanović (ur.) (2013) „*Remittances and Development In The Western Balkans: The Cases Of Macedonia, Kosovo And Bosnia-Herzegovina*“, *Scholar's Press*.
- Piketty, T. (2014) „*Capital in the 21st century*“, Harvard University Press.
- Poreska uprava Republike Srpske (2016), podaci o visini i strukturi godišnjeg dohotka za fizička lica u Republici Srpskoj, dostavljena Centru za istraživanja i studije GEA 31.03.2016. godine.
- Stiglitz, J.E. (2014) „*The Price of Inequality*“, Kindle edition.
- Svjetska banka (2015) „*Poverty and Inequality in Bosnia and Herzegovina 2007 – 2011*“.
Preuzeto 24.03.2016 sa: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2015/08/26/090224b08309aada/2_0/Rendered/PDF/Poverty0and0in0erzegovina0200702011.pdf.
- Šućur, Z. (2000) „*Siromaštvo i nejednakost u Hrvatskoj: osnovni pokazatelji*“, *Revija za socijalnu politiku*, Svezak 7, Br. 2.
- UNU-WIDER, *World Income Inequality Database*. Preuzeto sa: <https://www.wider.unu.edu/project/wiid-%E2%80%93-world-income-inequality-database>.